

'SE MOR KUN MED VENSTRE HÅND'. OM FORVALTNINGEN AF DEIKSIS I SMS.

af Eva Skaftø Jensen

The aim of this paper is to provide insights into how deictic features (person, place, time) correlate with the conventions we rely upon in texting. The data consist of approximately 1,000 texts written by grownups and by children. The joint activity of these people is primarily that of coordinating day-to-day arrangements. The data reveal communicative conventions in all three deictic areas, i.e. person, place, and time. However, there are more established conventions in the data as regards the deictic feature of person than there are with regard to place and time. This ties in with other studies in computer mediated communication (CMC) emphasizing the importance of relational communication.

1. En anekdote

For nogle år siden modtog jeg en sms fra min lille datter, som dengang ikke selv ejede en telefon. Der stod:

(1) Se mor kun med venstre hånd

Den var noget overraskende at få, og jeg lagde mærke til at de ting der overraskede, i høj grad var knyttet til deiksis. Som mor til fire børn vidste jeg principielt ikke hvem der skrev til mig (skønt jeg nok kunne gætte hvem af dem der ville skrive sådan), og på grund af den fysiske afstand var jeg fuldstændig afskåret fra at følge den opfordring der lå i beskeden – jeg kunne ikke se hende bruge sin venstre hånd. Hun brød på flere punkter konventionerne for hvordan vi sms'er.

Sms-kommunikation har ganske vist ikke mange år på bagen, men allerede er vi igennem de første famlende forsøg på at finde ud af hvordan

denne kommunikationskanal kan bruges. Vi er i fuld gang med at etablere konventioner for hvordan vi skriver med hinanden, og hvilke former for information og relationskommunikation vi udveksler med hinanden.

En del af konventionerne er tydeligt knyttet til deiksis og det deiktiske centrum (*jeg – her – nu*), hvilket illustreres af den nævnte anekdote. Min datter brød konventionerne for sms ved ikke at give sig tilkende som afsender (*jeg*) da hun skrev fra en andens telefon. Desuden bad hun mig om at udføre en handling som i hvert fald i én fortolkning ikke kunne lade sig gøre fordi vi ikke delte *her*. I denne artikel skitseres de konventioner vi er i færd med at etablere, og der ses i særlig grad på hvilken rolle deiksis spiller. I afsnit 2 gøres kort rede for hvordan begrebet konventioner bruges, og i de efterfølgende afsnit, 3 – 5, gives kortfattede indblik i begreberne deiksis, affordances og paratekst, som alle indgår som forudsætninger for den efterfølgende analyse. Afsnittene 6 – 8 er helliget analysen af konventionerne for sms.

2. Konventioner

Både blandt lægfolk og fagfolk er der mange måder at bruge begreber som konventioner og normer på – for mange til at de kan blive gennemgået her.¹ I denne artikel skelnes der efter Dunckers forbillede mellem tre niveauer i repetitiv adfærd: habituelle mønstre, konventioner og normer; interessen samler sig særligt om konventionerne. I dette afsnit gives en kort redegørelse for hvorledes konventioner adskiller sig fra hhv. habituelle mønstre og normer, jf. Duncker (2011). Når intet andet angives, er eksemplerne mine egne.

Habituelle mønstre er karakteristiske ved at de består af de bevidste såvel som ubevidste vaner det enkelte menneske har. Det kan for eksempel være morgenrutinen, eller at man altid vælger en bestemt vej til arbejde fremfor en anden. Andre kan have samme vaner – som for eksempel at tænde for kaffevandet inden morgenbadet – ikke desto mindre er der tale om vaner som alene er knyttet til det enkelte individ. Man kan oven i købet have habituelle mønstre som er tydelige for andre uden at

man selv er klar over dem. En kollega kan for eksempel have bemærket at man altid drysser peber på sin mad men stort set aldrig salt, eller at man altid har en særlig stemmeføring når man beder om en tjeneste.

Konventioner ligner på mange måder de habituelle mønstre, men de adskiller sig også fra dem på afgørende punkter. Konventioner opstår som løsninger af genkommende koordinationsproblemer mellem to eller flere interagerende. Hvis to mennesker i en husholdning gerne vil have bad nogenlunde samtidig hver morgen, kan de lave en aftale om hvordan de løser dette: De kan aftale en fast rækkefølge, de kan aftale en rækkefølge der skifter hver dag, de kan gå i bad sammen, eller de kan gøre noget helt fjerde. Det vigtige er for det første at der er et koordineringsproblem mellem mindst to interagerende der skal løses; for det andet at den valgte løsning er lige så god som en ikkevalgt løsning. Hvad angår det sidste punkt – at den valgte løsning skal være lige så god som en ikkevalgt – kan dette illustreres med Erik Hansens glimrende eksempel: højre- hhv. venstrekørsel. Det ene er på ingen måde bedre end det andet, de interagerende skal bare være enige om hvilken løsning de vælger (Hansen 1988: 9-11). Et vigtigt element ved konventioner er at de indebærer en forventning til egen og andres adfærd. Hvis de to morgenbadende har besluttet sig for at bade i en bestemt rækkefølge, vil de begge forvente at adfærden understøtter dette. Hvis man kommer kørende ad en landevej i Danmark, vil man forvente af sig selv at man kører i højre side, og af de andre at det gør de også. Konventioner behøver dog ikke at være eksplicit aftalt; faktisk er det helt almindeligt at konventioner opstår uaftalt ved at de interagerende parter vænner sig til at der er bestemte måder at gøre ting på. Man kan for eksempel have en konvention om at lukket (ikke nødvendigvis låst) dør til toilettet betyder 'optaget' – også uden at nogen har sat ord på at det er sådan konventionen er.

For kort at opsummere det særlige ved konventioner kan man sige at

- konventioner løser koordinationsproblemer mellem flere interagerende,
- den valgte løsning er lige så god som en anden løsning kunne have været, og

- til konventioner er der knyttet forventninger til egen og andres adfærd.

Disse karakteristika ser man afspejlet i interaktionen mellem sms-kommunikerende.

Normer er ifølge Duncker (2011) karakteristiske ved at de ikke løser koordinationsproblemer men såkaldte dilemmaer; nærmere bestemt forholder det sig sådan at flere mulige løsninger ikke er lige gode og ikke lige fordelagtige for de interagerende. Et eksempel Duncker selv bruger, kan være det dilemma man befinder sig i, hvis nogen beder en om ens mening om en virkelig grim bluse (jf. Duncker 2011: 19-20) – skal man svare ærligt og sårende eller uærligt og ikkesårende? Ingen af disse løsninger er gode, men man må vælge en af dem, og den man vælger, kan let blive begrundet i kulturelle forestillinger om rigtigt og forkert. Derfor bliver normer ofte forbundet med noget moralsk og ideologisk. Man kan oven i købet opleve at noget der er begyndt som en neutral løsning på et koordinationsproblem (altså en konvention), kan opleves som en norm, dvs. som noget der tillægges værdi af moralsk eller ideologisk karakter. For eksempel kan man ryste overbærende på hovedet af de tossede englændere, der jo kører i venstre side af vejen og ikke i højre, som alle vi normale og kloge gør!

For konventioner såvel som habituelle mønstre og normer gælder det at de typisk er usynlige for brugerne, medmindre de brydes. Det er ofte i konventionsbruddet man opdager at der er en konvention, og ud fra den erkendelse er artiklens beskrivelse af de deiksisrelaterede konventioner i sms i nogle tilfælde baseret på og eksemplificeret ved sms'er hvor noget ikke går glat; se også Laursen (2005) hvor en tilsvarende analysepraksis er lagt for dagen.

3. *Deiksis*

Det græske ord *deixis* betyder 'pegen' eller 'henvisen'. I sprogviden-

skab bruges det især i forbindelse med pegende og henvisende udtryk i en kommunikationssituation. Det særlige ved deiktiske udtryk er at man ikke kan forstå hvad de henviser til, uden at kende til de fysiske forhold i situationen. Et klassisk eksempel er at man finder en seddel på fortovet hvor der står *mød mig her i morgen*. Uden at vide hvem der har skrevet sedlen (hvem er *mig?*), uden at vide hvor den har hængt (hvor er *her?*), og uden at vide hvornår den blev skrevet (hvornår er i *morgen?*), kan man ikke følge instruksien.

Deiksis er interessant for filosoffer, udviklingspsykologer, kognitionsforskere, sociologer og sprogfolk mfl. I denne artikel vil det være sammenhængen med det sproglige der bliver fremhævet; fremstillingen er især baseret på følgende værker: Poulsen (1975); Togeby (1975); Lyons (1977); Levinson (1983); Mørch (2000); Ravnholt (2011); Kragh & Strudsholm (2015).

Et vigtigt element ved forståelsen af deiksis er det såkaldt deiktiske centrum. Dette består af jeg – her – nu. For ethvert kommunikerende individ er udgangspunktet netop det deiktiske centrum med disse tre elementer, og herudfra orienterer individet sig; Togeby (1975: 54) kalder dette for egocentrisk bevidsthed. Overfor *jeg – her – nu* står *ikke-jeg – ikke-her – ikke-nu*, jf. figur 1.

jeg (ikke-jeg)	her (ikke-her)	nu (ikke-nu)
-------------------	-------------------	-----------------

Figur 1. Det deiktiske centrum og dets modpoler

I sprogvidenskab er man særligt optaget af hvordan deiksis reflekteres i det sproglige. I figur 2 vises en kortfattet oversigt over nogle af de sproglige angivelser man har iagttaget relaterer sig til deiksis i dansk.

Figur 2 er ikke udtømmende. Den indeholder altså ikke alle de måder man sprogligt kan angive deiksis' modpoler på; for eksempel kan man i visse sprog benytte sig af verbernes personbøjning til at angive *hvem*. Figuren tager også kun til dels højde for at der kan være

andre orienteringspunkter end det deiktiske centrum. I visse kulturer orienterer man sig således også med udgangspunkt i noget der fysisk ligger udenfor en selv. Mørch (2000) har beskrevet hvordan man hos et bjergfolk i Nordpakistan blandt andet orienterer sig i forhold til floden og dens strømretning (op/ned), og at dette afspejles sprogligt i udtryk der kan oversættes til 'opflods'/'opstrøms' og 'nedflods'/'nedstrøms'. Tilsvarende har Ravnholt (2011) beskrevet hvordan man i sejlsport orienterer sig efter vindretningen og derfor har udtryk som 'op til et mærke', 'bidevind' m.m.

det deiktiske centrum		modpol til det deiktiske centrum
		sproglige angivelser
jeg	ikke-jeg	personangivelser, fx pronomener <i>du, I</i>
her	ikke-her	stedsangivelser, fx <i>der, derhenne, op, ned, under, venstre, højre, over, hen</i>
nu	ikke-nu	tidsangivelser, fx datidsbøjning af verber, fx adverbialer som <i>i aften, senere, i går, kl. 18, om lidt, for lidt siden</i>

Figur 2. Sproglige angivelser af det deiktiske centrum's modpoler

I første omgang kan sms'ens deiktiske centrum beskrives som bestående af den skrivende (*jeg*), stedet hvor *jeg* befinder sig i skrivende stund (*her*), og tidspunktet for skrivningen (*nu*). (I afsnit 7 vil alle tre punkter blive nuanceret). Som vi skal se, indgår det deiktiske centrum i de interagerendes orienteringspunkter og har indflydelse på hvordan sms'er ser ud.

Det bør tilføjes at det fysiske deiksis kan forskydes til det tekstlige

niveau. Således kan selve sms'en og dens udveksling resultere i deiktiske henvisninger, som i (2):

(2) A: Var det en god tur? (14-10-2013)

B: Ja det var det uskyld den kommer så sent (17-10-2013)

I (2) henviser den i B's svar til selve sms'en, der først kommer tre dage efter A's spørgsmål. I (1) kunne man også betragte opfordringen i sms'en som en opfordring til at se på selve sms'en på displayet. Denne form for deiksis, som er ret almindelig i tale såvel som skrift, kalder Levinson for diskursdeiksis (1983: 83-85). Af pladshensyn bliver denne form for deiksis dog ikke udforsket yderligere i denne artikel.

4. *Sms'ens affordances*

Begrebet *affordances* stammer oprindeligt fra den såkaldte økologiske psykologi, hvor James J. Gibson i 1970'erne udviklede en teori om adfærd som tog højde for at der var en gensidig indflydelse mellem for eksempel natur og dyr/mennesker. Begrebet er sidenhen blevet brugt også i andre faggrene (se fx Borchmann 2015), og i en del år har det været almindeligt brugt i forskning om CMC (computer mediated communication) og digital diskurs til at beskrive rammerne for hvordan kommunikationen finder sted, og hvilke handlemuligheder dette giver – har man fx mulighed for at se og høre hinanden, er tastaturet stort eller småt, kommunikerer man en til mange eller en til en, osv.? Alle sådanne forhold har indflydelse på hvordan det sproglige kommer til udtryk (se fx Faraj & Azad 2012). Man kan sige at *affordances* i et vist omfang er CMC-forskningens begreb for det man i tekstanalysen kalder kontekstens indflydelse på tekstens udformning.

At skrive beskeder til hinanden har vi kunnet i al den tid vi har haft et skriftsprog; at skrive en besked som formidles via en mobiltelefon, har vi derimod kun kunnet et par årtier. Sms'er er skriftsprog, og de karakteristika der kendes fra skriftsprog, kan dermed også ses

ved sms'er.³ De er således beregnet til visuel afkodning (de læses med øjnene), de produceres af afsenderen uden at modtageren simultant kan have indflydelse på produktet, der er mulighed for at skrive om og redigere lige til det tidspunkt hvor man trykker på sendknappen, og der er en indbygget tidsforskydning mellem afsendelse og modtagelse (se også Dürscheid 2004; Imo 2015). Nogle gange går der mindre en et sekund fra afsendelse til modtagelse, andre gange kan der gå dage. Tidsforskydningen kan altså være lille eller stor; afgørende er det at der er en tidsforskydning, også selvom det i en udveksling hvor begge parter koncentrerer sig om den fælles aktivitet det er at sms'e sammen, kan føles som om det foregår simultant. Alle har sikkert prøvet at være i godt i gang med at besvare en sms samtidig med at modpartens næste sms dukker op – det er meget frustrerende – skal man fortsætte med at skrive det svar man var i gang med, eller skal man starte forfra og inddrage den nye sms i svaret? I den slags situationer bliver sms'ens skriftlighedsegenskaber særligt tydelige.

I denne artikel bruges termerne 'besked' eller 'sms' for den enkelte besked, og termen 'udveksling' for et forløb hvor der indgår sms'er fra mindst to personer. En udveksling kan bestå af mange lange sms'er og forløbe over lang tid. Den kan også bestå af to korte sms'er som A: *hjemme om en time* – B: *ok*.

Rent teknisk er sms'en for længst vokset fra begrænsningen på 160 anslag. Ikke desto mindre er der en tendens til at folk udtrykker sig kortfattet, nogle gange kun i enkeltord; en sms der kun består af *ok* eller af en smiley, er ikke usædvanlig. Se mere i Jensen (2015) om hvad der som minimum skal indgå i en sms.

Som det vil fremgå, er forkærligheden for kortfattethed vigtig i forbindelse med forvaltningen af deiksis i sms.

5. Paratekst

Paratekst er et begreb som er opstået i tekstteorien, jf. Genette (1987). Paratekst bruges om de dele af tekstbegivenheden som ligger ud over

eller ved siden af den 'egentlige' tekst, og som bidrager til forståelsen af teksten (se fx Tøgeby 2014: 299). Det drejer sig både om meget konkrete ting som er en del af selve den fysiske genstand (brevhoved, bogomslag, kolofon, fonttype), og om ting som snarere finder sted på samfundsplan (anmeldelser, omtale i pressen, prissætning). Fælles for paratekst er at det influerer på hvordan vi opfatter en tekst; man kan for eksempel være positivt indstillet overfor en bog fordi den er smukt indbundet, ligger godt i hånden og er udgivet på et forlag man har gode erfaringer med. Omvendt kan man på forhånd være skeptisk overfor en tekst fordi man oplever at den er omgivet af for megen 'hype'. Oplysninger om udgivelsestidspunkt kan bidrage til hvordan man skal forstå temaet og relationerne mellem personerne; det er således ikke lige meget om en bog om kvindebevægelsen i 1970'erne er skrevet i 1970'erne eller i 2016. Tilsvarende kan oplysninger om hvilket parti et lovforslag kommer fra, influere på hvordan man læser det indholdsmæssige. Der findes en stor litteratur om paratekst og fininddelinger af paratekst; denne vil ikke blive refereret her, se fx i stedet artikler i Søndergaard (2003).

Paratekst er relevant i forbindelse med sms'er fordi folk ofte gemmer informationen om telefonnummer sammen med navneoplysninger i telefonernes hukommelse. Når telefonen så ringer, eller man får en sms, vil der i stedet for telefonnummeret på skærmen stå personens navn (*Jesper*), funktion (*tandlæge*) eller noget andet identificerende (*Camillas mor*). Et andet paratekstligt element er den tidsstempling der følger med en sms. Når man efter at have været til møde i tre timer, ser en sms fra en kollega, ser man også på tidsstemplingen når man vurderer hvordan man bør reagere. I afsnittene 7 – 8 bliver det vist at de paratekstlige elementer spiller sammen med forvaltningen af deiksis i sms'er.

6. *Empiri*

Data består af et korpus på ca. 1000 sms'er skrevet mellem voksne og mellem voksne og børn, enkelte er sendt på vegne af institutioner; størstedelen er indsamlet i perioden 20.02.13 – 27.04.14 (se nærmere

Jensen 2015). Desuden forekommer enkelte sms'er som er skrevet tidligere (fx (1)) og senere (fx (21)). Langt de fleste har mig som modtager eller afsender; en mindre portion har interesserede kolleger og venner doneret.⁴ Derfor er den ekstralingvistiske kontekst ofte kendt.

Beskederne gengives i de fleste tilfælde i deres helhed. Enkelte er forkortet; sådant angives med kantede parenteser [...]. Alle beskeder er gengivet bogstav- og tegnret: Oprindelige skrivemåder og tegnsætning er altså bibeholdt fuldstændigt, dog med den undtagelse at alle navne er anonymiseret. Den dominerende fælles aktivitet består i at planlægge dagligdags gøremål.

7. Forvaltningen af deiksis i sms

På de næste sider vil det blive illustreret hvordan deiksis forvaltes i dette korpus af danske sms'er. Nøglen til forståelse ligger i det deiktiske centrum for sms'en (jf. afsnit 3), som består af *jeg – her – nu*.

7.1. Persondeiksis (*jeg*)

I umarkerede tilfælde vil den skrivende være *jeg* (evt. *vi*), og i tilfælde hvor man jævnlig sms'er til hinanden, behøver man ikke at give sig selv til kende fordi informationen om hvem *jeg* er, fremgår af parateksten.

I (3) og (4) ses eksempler på at afsender antager at modtager ikke behøver yderligere information om hvem *jeg* er; i (5) og (6) ses omvendt eksempler på at afsender ikke tager for givet at modtager ved hvem *jeg* er:

- (3) Du skal se på forældreintra
- (4) Jeg spiser ikke hjemme idag
- (5) Hej Vera, tak for invitationen til Idas fødselsdag, Nicoline vil rigtig gerne komme. Kærlig hilsen Karina Nicolines mor
- (6) Lånetiden udløber snart.
[...]
Mvh
Københavns Biblioteker

At der er tale om konventioner og ikke bare 'naturlige' følger af kommunikationssituationen, kan muligvis være svært at se: Selvfølgelig angiver man ikke hvem man er, når man går ud fra at modtager har denne information lagret i telefonens hukommelse – det ville jo være komplet overflødigt! For at forstå at der netop er tale om en konvention, kan det derfor være nyttigt at minde sig selv om hvordan man gør i andre lignende situationer; for eksempel skriver mange mennesker både indledningshilsner og afslutningshilsner i e-mail på trods af at det fremgår af parateksten hvem afsender og modtager er.⁵ Tilsvarende kan man også høre mange sige *hej, det er...* når de tager telefonen. Det ved den der ringer op, dog godt: Han eller hun har jo netop ringet med hensigten at tale med præcis den person. Det er altså ikke en nødvendighed at give sig til kende som afsender, og ej heller omvendt at undlade det. De to muligheder er lige gode, og de praktiseres begge i forskellige typer situationer. Dette er altså et af de tilfælde hvor konventionerne for mange er komplet usynlige.

Det sker at konventionen synliggøres i bestemte situationer. En 15-årig pige skrev:

(7) Jeg kommer ikke hjem og spiser

Nøjagtigt 30 sekunder senere skrev hun:

(8) Hilsen Karen

Hun havde nemlig ikke skrevet fra sin egen telefon, og derfor ville modtager ikke nødvendigvis vide hvem *jeg* i (7) var. I erkendelse heraf skrev hun opfølgerbeskeden og tyede i det tilfælde til en etableret konvention fra en anden kommunikationskanal, nemlig brevet. Der er altså tilsyneladende konventioner for hvordan man tilkendegiver at man skriver fra en andens telefon. Løsningen i (8) er en ud af flere muligheder. Man kan skrive som i (8) (og også som i (9)) som afslutning. Som indledning kan man skrive som i (10) og (11), og der er sikkert flere muligheder:

- (9) [...] Mvh Sonja
 (10) Thorkill: Øl på halvejen onsdag?
 (11) Det er sonja som skriver [...]

I forbindelse med persondeiksis er der to forhold der skal nuanceres. Det ene handler om det udvidede *jeg*; det andet handler om modtager som orienteringspunkt, nærmere bestemt om det udvidede *du* (som manifestation af *ikke-jeg*).⁶

7.1.1. Det udvidede jeg

Afsender (*jeg*) kan bestå af en institution. I (6) var *jeg*-institutionen *Københavns Biblioteker*. I de tilfælde hvor en sms skrives på vegne af en institution (biblioteket, tandlægen, telefonselskabet,...), angives det tilsyneladende altid hvem denne institution er. Det tages altså ikke for givet at modtager på forhånd ved hvem *jeg* er. Afsender kan også være en flerhed af personer, for eksempel et ægtepar, en gruppe venner, eller en anden flerhed, altså *vi*.⁷ Dette ses i (12), hvor en søskendeflok meddeler moren at der kommer gæster:

- (12) Vi tager Emma med hjem.

I visse tilfælde hvor det grammatiske subjekt udelades fra en sms, kan det ikke altid afgøres om det udeladte subjekt ville være et *jeg* eller et *vi*. I sådanne tilfælde vil det ikke være vigtigt for den samlede meddelelse om der er tale om et udeladt *jeg* eller et udeladt *vi*; (13) indgår i en udveksling hvor forældrene til to veninder aftaler et weekendbesøg hos den ene pige. Den skrivende er faren til den ene pige, men det udeladte subjekt kunne lige så vel være *vi* som *jeg*:

- (13) Ved ikke om det bliver fra lørdag formiddag eller først søndag eftermiddag... [...]

Læs mere om udeladte subjekter i sms i Jensen (2015).

7.1.2. *Det udvidede du*

Det deiktiske centrum er knyttet til *jeg*, og afsender er *jeg* (evt. udvidet *jeg*). Men der er også et vigtigt *ikke-jeg*, nemlig modtager. I overensstemmelse med sms'ens affordances er modtager i umarkerede tilfælde *du*. Man skriver fra en til en. Det er dog teknisk muligt at skrive til mere end en ad gangen. Når det sker, kan det se ud som i (14) og (15):

(14) Hej Vera og Michael..Skriver lige til jer begge 2 :-) Sonja er jo med Laura hjemme, hvad tid skal hun være hjemme? Før ell efter mad?
Hilsen Birgit

(15) Kære forældre til 7.u. klassen har fysikrapport for til på fredag, der mailes til mig. [...] Mange hilsner Dorthe

Det er ikke en betingelse i forhold til det teknologiske at man angiver sprogligt at man skriver til mere end en; men fordi man som modtager ikke kan se at noget sådant gør sig gældende, er det ikke ualmindeligt at man som afsender angiver dette eksplicit – noget som ser ud til at have etableret sig som en konvention. Denne konvention er formodentlig en følge af en anden konvention: Når en sms er sendt fra en enkelt person til en (anden) enkelt person, forventes der et svar. Når den er sendt til mange, fordeles eller bortfalder forventningen om svar. I (14) signalerer afsender at det nok er en god idé at de to modtagere koordinerer deres svar, og at måske kun den ene svarer på begge vegne. I (15) signalerer afsender at der er tale om en fællesbesked som ikke nødvendigvis fordrer et svar.

7.2. *Steddeiksis*

Mobiltelefonen befinder sig sammen med sin bruger det sted hvor brugeren er. Det følger heraf at *her* er sammen med brugeren, dvs. afsender, hvor end denne måtte befinde sig. I langt de fleste tilfælde er

dette fuldstændigt uproblematisk, enten fordi det ikke er vigtigt for udvekslingen hvor afsender befinder sig, eller fordi modtager ikke er i tvivl om hvor afsender befinder sig. Det første ses i mange af sms'erne ovenfor; det andet ses i (16) og (17):

(16) A: Hej Vera, har Sonja tid og lyst at lege mex Laura lidt senere i dag?
Hilsen Birgit

B: Ja, det vil hun gerne. Helst her, siger hun.

(17) Elvis has now left the building

I begge tilfælde er *her* knyttet til et sted som er umiddelbart identificerbart for modtager, nemlig *hjemme hos afsender*. I (17) er den underforståede besked 'din datter er gået herfra og er nu på vej hjem til dig'.

I langt de fleste tilfælde ekspliciterer man ikke hvor *her* er. Kun i tilfælde hvor det har relevans for budskabet, angives dette sprogligt.

(18) A: Hjemme. Hvor er du/i nu?

B: Jeg er I taxien, kommer om 30 min!

I enkelte tilfælde kan man modtage beskeder som (19), der kan være problematiske hvis man ikke ved hvor *her* er:

(19) Må jeg godt spise her

I sådanne tilfælde vil der tit være et efterfølgende udredningsarbejde.

Det er altså enten indforstået hvor *her* er, eller også er det ligegyldigt. Konventionen er at det kun gøres eksplicit hvor *her* er, når det har direkte relevans for budskabet. Efterhånden som teknologien i telefonerne bliver mere og mere avanceret, kan man dog se tegn på at sted også spiller en rolle, fx i form af en sms med et konkret mødested indtegnet på googlemaps; dette har blandt andre Agnieszka Knaś beskæftiget sig med.

7.3. Tidsdeiksis

Når man trykker på sendknappen, bliver sms'en sendt afsted. I første omgang kan man altså sige at *nu* er afsendelsestidspunktet, men det

viser sig at *nu* er langt mere komplekst end som så – det omfatter for eksempel også skrivetidspunktet. At skrive og trykke på sendknappen er to separate handlinger der følger hinanden i tid - i princippet kan man skrive i lang tid før man beslutter sig for at trykke på sendknappen. I de fleste tilfælde skriver og sender man dog i umiddelbar forlængelse af hinanden. Tilsvarende er der to forskellige tidspunkter at tage højde for i selve den teknologiske del, nemlig det tidspunkt hvor sms'en sendes afsted, og det tidspunkt hvor sms'en dukker op på modtagers telefon. Endelig er der et fjerde tidspunkt, som er det tidspunkt hvor modtager faktisk ser beskeden.⁹

Man kan altså dele *nu* op i fire forskellige tidspunkter:

skrive – afsende – modtage på telefon - aflæse

For de første tres vedkommende er der en forventning om at tidsforskydningen er så lille (helt ned til brøkdele af sekunder) at den ikke spiller nogen rolle. I umarkerede tilfælde vil de alle tre opleves som omfattet af *nu*. For nogle interaktanters vedkommende vil der også være en forventning om at det fjerde tidspunkt (tidspunktet for modtagers aflæsning) er omfattet af *nu*; Laursen (2005) beskriver for eksempel hvordan der i visse kredse er en konvention om at man svarer indenfor tre minutter, og at en overskridelse af denne svarfrist kan resultere i rykkere.

Den del af *nu* der foregår ved at afsende og ved at modtage på telefon, har en tidsstempling. Det er for eksempel på grund af tidsstemplingen af (7) og (8) at det kan afgøres at der gik nøjagtigt 30 sekunder fra den ene til den anden sms. Det hænder at teknologien driller, og når det sker, kan det skabe problemer i kommunikationen. I (20) skrev en far til et andet forældrepar med henblik på at lave en legeaftale for døtrene i påskeferien:

(20)A: Hej med jer, har Sonja lyst til at lege med Emma på onsdag? Mvh
Jesper (25-03-2013 19:37:17)

B: Ja, det vil hun rigtig gerne. Hilsen Vera (31-03-2013 09:16:11)

Forældreparret, repræsenteret ved B, havde været i udlandet, og deres telefoner havde ikke modtaget sms'er i den pågældende tid. Skønt A's sms var afsendt mandag den 25. marts, dukkede den derfor ikke op på B's telefon før søndag den 31. marts. På trods af tidsstemplingen svarede B med udgangspunkt i at *nu* var modtagetidspunktet, og på den måde var der pludselig to forskellige onsdage i spil: Forgangne onsdag og kommende onsdag. Her ser vi altså et klassisk eksempel på deiksis' iboende egenskaber – at referencepunktet ikke er fikseret, men fastlægges i den konkrete kommunikationssituation. I det aktuelle tilfælde opstod der en vis forvirring, som efterfølgende blev udredt ved gammeldags telefonsamtale.

Nogle gange når teknologien driller, noterer man sig bare at noget ikke gik som forventet:

(21) A: Hvad så med i aften? [...] (28-03-2015 15:06)

B: Ej hvor mærkeligt jeg har ikke fået din besked før nu.. [...] (28-03-2015 22:59)

Forventningen til det deiktiske *nu* er at det omfatter (i hvert fald) de tre første punkter nævnt ovenfor. De fleste sms'er modtages i den ånd. Konventionerne for hvor hurtigt man reagerer, dvs. læser sin sms og derpå svarer, varierer fra relation til relation.

8. *Deiksis, forventninger og konventioner i sms*

Som tidligere nævnt er konventioner forbundet med forventninger til egen og andres adfærd. Forventningerne, som de kan fremanalyseres af det aktuelle korpus, kan opsummeres således:

- vi forventer at vi ved hvem der skriver – ellers angives det;
- vi forventer at vi skriver fra en til en – ellers angives det;
- vi forventer at vi ved hvor *her* er, eller at det er ligeegyldigt – ellers angives det;

- vi forventer at en sms er afsendt umiddelbart inden den dukker op på modtagertelefonen – brud på dette kan skabe undren og problemer.

Omsat til konventioner kan man se at det område hvor der tydeligst er sådanne, er ved persondeiksis. Ved stedsdeiksis er der kun få og (nærmest) usynlige konventioner. Man kunne måske have troet at kanalens mobilitet ville have ført en del ekstra konventioner med sig der har med stedsdeiksis at gøre, og det er så småt begyndt at ske, jf. afsnit 7.2, men i det aktuelle korpus ser man ikke meget til dette. I umarkerede tilfælde er det indforstået eller ikke særlig vigtigt hvor *her* er, og dette angives sjældent sprogligt. Ved tidsdeiksis er der nærmest ingen konventioner i dette korpus (men nok i andre, jf. afsnit 7.3). Man går altid bare ud fra at tiden i en modtagen sms matcher skrive- og afsendelsestidspunktet. I tilfælde hvor det af teknologiske årsager ikke forholder sig sådan, er der efterfølgende noget udredningsarbejde, men det er ikke tydeligt hvordan dette resulterer i konventioner. I et større korpus med flere sms'er hvor *nu* går galt, ville man givet kunne finde visse konventioner, i betragtning af at konventioner jo er løsninger på genkommende koordinationsproblemer, jf. afsnit 2.

Alt dette peger på at det tilsyneladende er ved persondeiksis der er flest genkommende koordinationsproblemer idet det er ved disse at der er flest konventioner, mens der ved tids- og stedsdeiksis er færre koordinationsproblemer. En del forskning i sms-kommunikation og andre former for CMC viser at det relationelle er yderst vigtigt. Dette kommer blandt andet til udtryk i ned- og optoningsudtryk, i flittig brug af ekspressivitet, m.v. (se fx Baron 2008; Hougaard 2013; Hyttel-Sørensen & Stæhr 2014). Det at der tilsyneladende er forholdsvis faste konventioner netop for forvaltningen af persondeiksis, understreger vigtigheden af det relationelle mellem de interagerende. Det primære i afkodningen af en sms er altså hvem der har skrevet den, sekundært hvornår den er afsendt, og hvorfra. I den henseende ligner sms anden kommunikation, skriftlig såvel som mundtlig. Når man modtager et gammeldags brev eller en e-mail, orienterer man sig typisk efter hvem

afsender mon er, som det første; derpå – og kun hvis der er særlig grund til det – undersøger man tid og sted for afsendelse. I tale orienterer man sig også først og fremmest efter hvem man taler med (og akkommoderer måske endda); tiden for afsendelse og modtagelse er i den prototypiske talesituation simultan og tematiseres derfor ikke; det samme gælder i en vis grad stedet, når bortses fra telefonsamtaler og skype.

For mange udgør sms et supplement til andre tjenester (Instagram, Snapchat, Facebooks chatfunktion, WhatsApp, o.l.). Det vil være interessant at lave et sammenlignende studie af konventionerne i disse kommunikationsfora og se i hvilken grad disse er ens på tværs af fora, og i hvilken grad de forskellige platformes affordances spiller ind på konventionerne. Et sådant studie vil dog kræve et korpus der er væsentlig større end det der ligger til grund for undersøgelsen i denne artikel.

*En varm tak skylder jeg Jacob Thøgersen, som gennemlæste og kommenterede første udkast til denne artikel. Hans skarpsindige kommentarer har resulteret i en del oprydning i uklarheder og andre uheldigheder.

*Eva Skafte Jensen
Dansk Sprognævn
esj@dsn.dk*

Referencer

- Borchmann, Simon. 2015. Tetieske sætninger i udøversprogbrug. I Inger Schoonderbeek & Tina Thode Hougaard (red.) Møde om Udforskningen af Dansk Sprog 15, Århus. 47-68.
- Baron, Naomi. 2008. Always on. Oxford: Oxford University Press.
- Clark, Herbert C. 1996. Using language. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dürscheid, Christa. 2004. Netzsprache - ein neuer Mythos. I Michael Beißwenger, Ludger Hoffmann & Angelika Storrer (red.) Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie. Thema des Heftes: Internetbasierte Kommunikation. 141-157.
- Duncker, Dorthe. 2011. Norm, situering og sproglige kendsgerninger. Danske talesprog 11. 3-44.
- Faraj, Samer & Bijan Azad. 2012. The materiality of technology: An affordance perspective. I P. M. Leonardi, B. Nardi & J. Kallinik (red.) Materiality and organizing: Social interaction in a technological world. New York: Oxford University Press.
- Genette, Gérard. 1987. Paratekster, i dansk oversættelse ved Rolf Reitan. I Jens Bjerring-Hansen & Torben Jelsbak (red.) Boghistorie. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2010. 91-107.
- Hansen, Erik. 1975. Den hemmelige præmis. Argumenter og skinargumenter i sprogrigtighedsspørgsmål. I Klaus Kjøller (red.) Analyser af sprogbrug. Argumentation. Valby: Borgen. 88-102.
- Hansen, Erik. 1988. Rigtigt dansk. København: Hans Reitzels Forlag.
- Harder, Peter. 1975. Prædikatsstruktur og kommunikativ funktion. NyS 8, 103-112.
- Hougaard, Tina Thode. 2013. Så fik jeg da lige skrevet en artikel om Facebook – om så og lige i statusopdateringer på Facebook. I Simon Borchmann, Inger Schoonderbeek Hansen, Tina Thode Hougaard, Ole Tøgeby & Peter Widell (red.) Gode ord er bedre end guld. Festskrift til Henrik Jørgensen. Århus: Aarhus Universitet. 257-272.
- Hyttel-Sørensen, Liva & Andreas Stæhr. 2014. Normativitet som social ressource på Facebook. NyS 46. 67-102.
- Imo, Wolfgang. 2015. From chunks to morsels...the preference for incremental utterance production in internet-based messaging service. Paper at 6th International Language in the Media Conference, 7-9 September 2015, University of Hamburg.

- Jensen, Eva Skafte. 2014. Tale er tale; skrift er skrift. Om skriftsproget i de nye medier. *NyS* 46. 11-38.
- Jensen, Eva Skafte. 2015. Subjektellipse eller informationsstrukturel organisering i sms. I Inger Schoonderbeek & Tina Thode Hougaard (red.) *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog* 15. Århus. 51-68.
- Kragh, Kirsten Jeppesen & Erling Strudsholm. 2015. Deiksis i sprog og kontekst. *Skandinaviske Sprogstudier* 3. 134-157.
- Kragh, Kirsten Jeppesen, Eva Skafte Jensen & Erling Strudsholm. (under udg.) *Åbninger og lukninger i e-mailkorrespondance i fire sprog*. Viktor Smidt et al. (red.), temanummer af *Global*.
- Laursen, Ditte. 2005. Svar udbedes! Besvarelsesnormen i unges sms-kommunikation. I Peter Widell & Mette Kunøe (red.) *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog* 10. Århus. 238-256.
- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John. 1977. *Semantics 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mørch, Ida E. 2000. Et pakistansk bjergfolks orientering i forhold til floden og bjergsiden. *Mål & Måle* 2000(2). 7-9.
- Poulsen, Ib. 1975. Deixis. En oversigt over deixisbegrebet og en beskrivelse af ytringens deixis. *NyS* 8. 7-48.
- Ravnholt, Ole. 2011. Deiksis som vinden blæser. *Nyt fra Sprognævnet* 2011(4). 11-15.
- Søndergaard, Leif. 2003. *Om litteratur, metoder og perspektiver*. Århus: Systime.
- Togeby, Ole. 1975. Grammatik og deiksis. *NyS* 8. 49-65.
- Togeby, Ole. 2014. *Bland blot genrerne – ikke tekstarterne! Om sprog, tekster og samfund*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Notes

¹Se dog fx de to nyligt udgivne temanumre om normer: Danske talesprog 2011 (2011), NyS 44 (2013), og klassikere fra Hansens hånd (1975, 1988: første kapitel).

²Blandt sprogfolk med pragmatiske tilbøjeligheder er det ikke ualmindeligt at anse visse former for kommunikativ adfærd der ikke nødvendigvis er fysisk forankret, som deiktisk. Harder (1975) skildrer således brugen af modalpartikler i dansk som noget der minder om deiksis, idet han hæfter sig ved at de er uforståelige uden for den aktuelle kommunikationssituation. Endvidere kan man finde begreber 'social deiksis'; dette handler typisk om etablerede måder at tiltale andre mennesker på som peger på sociale forhold: du/De-distinktionen, udtryk som Deres Majestæt, Deres Nåde o.l. (Levinson 1983: 89-94).

³I Jensen (2014) gøres der grundigt op med den misforståelse at sms og anden skreven cmc skulle være 'talesprog', eller 'en hybrid mellem tale og skrift'.

⁴Det er overordentlig svært at få adgang til folks sms'er. De er naturligt nok private og må forståeligt nok kun ses og bruges med samtykke. Det nemmeste er derfor at tage udgangspunkt i egne sms'er med alle de fordele og ulemper der følger af det. Der er i flere omgange søgt midler til at etablere dansksprogede sms-korpora der ikke har forskeren selv som den ene deltagpartner. Desværre resulterer sådanne ansøgninger typisk i afslag, da man ikke støtter såkaldt "forskningsinfrastruktur".

⁵I visse kulturer udelader man da også fx indledningshilsen og går direkte til beskeden, jf. Kragh mfl. (under udg.).

⁶Desuden findes 'det misbrugte jeg'. 'Det misbrugte jeg' betegner det fænomen at nogen benytter sig af det paratekstlige element i folks telefoner (identificerende oplysninger om afsender) til at skrive stødende beskeder til andre i jeks navn. Dette er der dog ikke eksempler på i det korpus der indgår i nærværende undersøgelse.

⁷Vi er et interessant pronomen. I eksemplerne er det ekskluderende, dvs. det omfatter ikke modtager, men det kan også sagtens være inkluderende som i Vi ses hvor det omfatter både afsender og modtager.

⁸Desværre er hendes arbejde endnu ikke udgivet på skrift. Se omtaler af hendes foredrag her: <https://phdtexting.wordpress.com/category/abstracts/>.

⁹Dürscheid (2004) og Imo (2015) påpeger også de asynkrone egenskaber ved skrevet digital diskurs.